

Azbest iz Vranjica ubija Split i Brač

Nacional, 24.08.2004.

Autor: Marina Biluš

U civiliziranom svijetu zabranjeni azbest, tehnološki materijal koji uzrokuje rak pluća i niz drugih bolesti dišnog sustava, slobodno se proizvodi, skladišti i odlaže na otvorenom u Vranjicu nedaleko Splita: u zataškavanju razmjera katastrofe sudjeluju poduzetnici, liječnici i Vlada

Vranjička bolest pojam je koji se ne može naći ni u jednom medicinskom leksikonu, no stanovnici Vranjica kraj Splita dobro znaju što taj pojam znači. Maleno mjesto koje je zbog svoje ljepote nekad nazivano Malom Venecijom, danas je simbol za otrov, bolest i smrt, a vranjička bolest zapravo je lokalni naziv za podmuklu, neizlječivu i često smrtonosnu bolest – azbestozu. Od te je bolesti u posljednjih deset godina u Vranjicu oboljelo najmanje 400 ljudi. Deseci su umrli. Velika većina tu je bolest zaradila u pogonima tvornice Salonit d. d., koja u Vranjicu još od 1921. za proizvodnju građevinskog materijala koristi azbest – opasni mineral koji ima “čudotvorna” tehnološka svojstva, ali i igličasta vlakna ubojita za ljudski organizam. Radnici Salonita desecima su godina udisali otrovnu azbestnu prašinu ne znajući da su uz mizerne plaće zaradili i podmuklu bolest. Istinu o štetnosti azbesta od njih su skrivali moćni poduzetnici, brojni liječnici, pa i same vlade, koje su zbog zarade koju industriji donosi azbest dopuštale da se opasni mineral proizvodi, upotrebljava i odlaže poput potpuno bezopasnog materijala. Danas, kada je proizvodnja i upotreba azbesta u razvijenim zemljama, kao i u susjednoj Sloveniji, strogo zabranjena, Hrvatska još uvijek nije zakonom spriječila njegovo korištenje. Vranjička tvrtka Salonit tako i dalje nesmetano upotrebljava azbest u svojoj proizvodnji, a stotine tisuća tona tehnološkog otpada odlaže u Vranjicu, pa stanovnici svaki dan udišu ubojita azbestna vlakna nošena vjetrom. Katastrofa je tim veća kada se zna da azbestna vlakna nošena vjetrom mogu kontaminirati i područja udaljena i do sedam kilometara od epicentra zagađenja. U praksi to znači da azbest udiše cijela splitska okolica, ali i Omiš i Brač.

“To su čestice koje ne nestaju. Njih vjetar stalno nosi i netko će dio tih smrtonosnih vlakana udisanjem nepovratno unijeti u svoj organizam i tako dobiti bolest koja može prerasti u jedan od najzloćudnijih karcinoma. Od pet smrti u Vranjicu, četiri su uzrokovane azbestom i mi to dobro znamo. Šest godina borimo se da okončamo ovu agoniju, da javnosti kažemo istinu, da zaštitimo svoju djecu od sigurne smrti. U svijetu se i na najmanji trag azbestne prašine evakuiraju stanovništvo, dolaze ljudi u skafanderima i diže se optužnica protiv počinitelja za pokušaj ubojstva, a ovdje se govori da je sve uredi i nikad nitko nije odgovarao”, priča Vranjičanin Grgo Mandić, predsjednik Udruge oboljelih od

Maleno mjesto koje je zbog svoje ljepote nekad nazivano Malom Venecijom, danas je simbol za otrov, bolest i smrt, a vranjička bolest zapravo je lokalni naziv za podmuklu, neizlječivu i često smrtonosnu bolest – azbestozu.

azbestoze, koja broji dvjestotinjak članova. Svi su oni bili radnici Salonita, a kod većine je bolest opasno uznapredovala. Godinama upozoravaju na spregu vlasti, moćnih poduzetnika i liječnika koji bi trebali dijagnosticirati profesionalnu bolest, a zapravo je prikrivaju. Grgo Mandić i sam već deset godina na splitskom sudu pokušava dokazati ono što su mu liječnici odavno utvrdili – uznapredovali stadij azbestoze zarađen u pogonima Salonita, koji se nalazi desetak metara od njegove kuće.

“Odštete oboljelima nekad su iznosile 250 tisuća kuna, a danas kolege s dijagnosticiranim karcinomom jedva uspiju izboriti 15 tisuća. Nema kriterija po kojima se utvrđuje azbestozu, liječnici odbijaju potpisati da se radi o toj bolesti, a splitski sudovi godinama dopuštaju medicinskim vještacima koje plaća Salonit da osporavaju da bolujemo i umiremo od profesionalne bolesti. Prije godinu i pol Grgi je umrla punica, prije pet godina stric. Umiru mi susjedi, prijatelji... A nikada nisu ušli u tvornicu. U Vranjicu u prosjeku svakih mjesec dana na groblje ispratimo jednog čovjeka, a naš župnik pogrebe završava s riječima: “Evo, još je jedan otišao od vranjičke bolesti.” Podatke kriju liječnici, inspekcije i sudovi. Naš je najveći problem kako maknuti taj azbest i mi ne znamo što Vlada misli napraviti, jer ovako neće u Europu. Kada bi se Hrvatska držala europskih normi, ljudi u Omišu i na Braču šetali bi u

skafanderima, a Vranjic, Solin, Split i okolica bili bi iseljeni”, ogorčen je Vjekoslav Benzon, bivši radnik Salonita, također obolio od azbestoze.

Nacionalova ekipa sama se uvjerila u užas o kojem su govorili Vranjičani. U centru Vranjica azbestne cijevi i smrtonosni tehnološki otpad leži u stražnjem dvorištu tvornice, tek nekoliko metara od silosa splitske Prerade i pivovara Laško i Kaltenberg. Pred samom tvornicom golema je hrpa tehnološkog otpada, odnosno azbestnog mulja, ovlaš prekrivena najlonom koji bi trebao spriječiti rasipanje azbestne prašine. Ali najlon je pun rupa, prašina puna azbestnih vlakana rasipa se iz nezakonitog deponija, a na prozorima tvornice debele su naslage azbestne prašine. Na nekada prelijepoj vranjičkoj plaži dočeka nas je stravičan prizor. Iz cijevi skrivene pod visokom trskom izravno u more ulijeva se otpadna tvornička voda puna azbestnog mulja. Svuda uokolo more, biljke i kamenje poprimilo je pljesnivu bijelo-zelenu boju. Zbog dugogodišnjeg prikriivanja istine o ubojitosti “čarobnog” minerala, azbest je ugrađen u vranjičke ceste, zidove, kuće... Čak je i lokalni umjetnik, u najboljoj namjeri da uljepša svoje mjesto, godinama izrađivao skulpture od azbestnog materijala ne znajući da svojim rukama modelira ubojitu smjesu. Stanovništvu su desecima godina lagali kako azbest nije štetan i kako je učestala oboljenja mještana uzrokovalo vino i duhan. Radnici ni danas ne nose propisanu zaštitnu odjeću, ne kupaju se po izlasku iz tvornice i na svojim radnim odijelima vlastitim obiteljima donose vlakna azbesta. Vodstvo tvornice koja je od lipnja u stečaju zbog neplaćenog PDV-a, uporno je sve ove godine uvjeravalo da Salonit ne predstavlja prijetnju okolišu i stanovnicima Vranjica. Ipak, u razgovoru za Nacional dipl. ing. Srećko Radnić iz uprave Salonita nije porekao postojanje azbestoze među radnicima. Opasni deponij u dvorištu tvornice opravdava time što je grad Solin lani zabranio deponiranje tehnološkog otpada na deponiju Mravinački gaj. “Ni nakon 14. mjeseci i svih naših molbi nadležnima, nije nam osiguran primjeren deponij pa smo nažalost i dalje prisiljeni odlagati otpad u krugu tvornice”, tvrdi Radnić.

“Nikad nisam želio braniti azbest i tvrditi da je azbestna industrija čista i zdrava. Naprotiv, prljava je i štetna i zato je Salonit stalno ulagao u zaštitu i ekologiju radi poboljšanja uvjeta rada, no i uza sve to, od 1972. kada je zabilježena prva profesionalna azbestoza, u tvornici je do danas registriran 201 slučaj tog oboljenja, a možda je još tolik broj azbestoza za koje točnih podataka nema”, kaže Radnić, no istovremeno uvjerava kako rezultati ekoloških istraživanja svjedoče da ni u jednom njihovu pogonu koncentracija azbestne prašine ne prelazi maksimalnu dopuštenu. Tu sramotnu tvrdnju vrlo jasno pobija činjenica da vjerodostojna mjerenja uopće ne mogu biti napravljena jer Državni inspektorat u Splitu ne posjeduje instrument za učestale kontrole koncentracije azbestnih vlakana. Stoga mjerenja obavlja tvrtka ZAST, koju plaća Salonit! Za razliku od tih očito friziranih mjerenja,

analiza profesionalnih oboljenja i proizvodnje azbest cementnih proizvoda koju je 1998. proveo inspektor Državnog inspektorata u Splitu pokazuje kako je izmjerena koncentracija azbestne prašine iznosila 1500 čestica po kubnom centimetru. Maksimalna dopuštena količina ne smije prelaziti 175 čestica po kubnom centimetru! O prikriivanju istine progovorio je inspektor zaštite na radu Ante Mandić, koji je nakon dugogodišnjih bezuspješnih pokušaja da ukaže i riješi problem azbesta u Salonitu, svoje nadređene na kraju molio da ga premjeste na drugu dužnost. U pismu Državnom inspektoratu u Splitu (koje je u posjedu Nacionala) Ante Mandić kaže: “O azbestu i njegovim štetnostima u nas se veoma malo znalo, čak bi se moglo reći i da se tajilo kako se ne bi izazivala panika zaposlenika koji su radili s azbestom.” Sličnim načinom i danas se pokušava sakriti istina o opasnom vranjičkom otpadu. A ako je već ne mogu sakriti, čelnici Salonita prebacit će krivnju.

“Tvornica je uporno tražila podršku nadležnih ministarstava i Vlade radi izbacivanja azbesta iz uporabe. Još smo 1999. obavijestili o prevelikom broju profesionalnih oboljenja i odštetnih zahtjeva, tražeći da država preuzme teret naknade štete jer je ona bila većinski vlasnik Salonita do 1998. No pokazala je svu svoju tromost i nerazumijevanje problematike: 1999. je donijela samo propis o priznavanju staža s uvećanim trajanjem s 12 na 14 mjeseci, i ništa drugo nije učinjeno. Lani u srpnju Vlada je zbog sve većih pritisaka Europske zajednice zadužila ministarstva i ostale nadležne institucije da u roku od 90 dana izrade paket zakonskih mjera koje bi regulirale ostvarenje mirovina radnika pod povoljnijim uvjetima te isplaćivanje odšteta. Otad je prošlo više od godinu dana, a navedeni propisi još nisu doneseni pa je tvornica Salonit u lipnju ove godine završila u stečaju, zbog čega radnicima prijete neizvjesne sudbine”, kaže Srećko Radnić. Prema riječima Vranjičana, te sudbine i nisu tako neizvjesne. Otkazi su već uslijedili.

“Sabor je još 1999. odlučio da se radnicima Salonita odobri godišnji staž od 14 mjeseci, no do današnjeg dana ni jedna lipa nije uplaćena na ime te odluke. Da stvar bude odurnija, u srpnju ove godine, umjesto ispunjenja Vladinih obećanja da će riješiti problem prijevremenih umirovljenja i isplate odšteta, Salonit je uručio otkaze 46-orici radnika, među kojima je i 25 oboljelih od azbestoze”, tvrdi bivši zamjenik direktora Salonita Srećko Puljas, koji je i sam izbačen iz tvornice kada je pokušao upozoriti na strahote koje se u njoj događaju. Napominje kako američki Senat osniva posebni fond za odštete oboljelima od azbestoze. Amerika će, naime, osigurati 114 milijardi dolara za kompenzaciju žrtvama te bolesti. Hrvatski radnici ne mogu se nadati iznosu većem od 20-ak tisuća kuna. “Da stvari kod nas funkcioniraju kao u zapadnom svijetu, Hrvatska bi ulaskom u EU godinama trebala trošiti cijeli nacionalni dohodak na rješavanje ovog problema i naknade štete oboljelima i njihovim

obiteljima. Zato se nitko i ne želi uhvatiti u koštac s tom tragedijom. Jer tko povuče pitanje trovanja azbestom, taj će ga morati i riješiti. Istinu o azbestu sve su vlade godinama maskirale i maskirat će je dok god se bude moglo. Zašto bi moja djeca bila osuđena na smrt i zašto već danas imaju 20 posto manji kapacitet pluća od svojih vršnjaka? Kada se u Engleskoj dogodilo kravlje ludilo, likvidirao se uzrok – krave, a ne zaraženi ljudi. Kod nas je obratno – azbest ostaje, ljude ubijaju”, kaže Srećko Puljas. Njegov kolega Zvonko Jurić jedan je od rijetkih koji se izborio za liječničko priznanje profesionalnog oboljenja. Lani mu je potvrđena stopostotna invalidnost, od koje 30 posto zbog teške azbestoze. Kaže da zapravo ima sreću što su mu se na plućima počeli stvarati kalsifikati, koji su itekako opasni, ali sprječavaju pojavljivanje karcinoma. “Ti kalsifikati polako će mi zatvarati dišne putove dok se jednog dana jednostavno ne ugušim. Ali sretan sam što ću skončati tako umjesto da me iznutra izjede prokleti rak.”

Udruga oboljelih od azbestoze još je u kolovozu 2002. zbog kršenja konvencije C162 o sigurnosti upotrebe azbesta uputila tužbu Međunarodnoj organizaciji rada ILO u Ženevi. Sagledavajući navode tužbe, ta je organizacija utvrdila da Hrvatska u najmanje 12 mjesta krši Konvenciju C162, koju je potpisala ulaskom u UN. Zgrožena sudbinom radnika Salonita i cijelog Vranjica, Organizacija je naložila Vladi RH da hitno ukloni manjkavosti u provođenju mjera zaštite u jedinjoj tvornici azbesta Salonit. Hrvatska to nije učinila. Naprotiv. Nadležne institucije uz blagoslov samog vrha vlasti nisu poduzele ništa, nego i dalje bez srama i kajanja dopuštaju trovanje naroda, pritom se drsko busaju u svoja proeuropska prsa i pobjedonosno mašu avisom, koji za Vranjičane u ovom trenutku ne vrijedi puno više od role toaletnog papira. Vranjičani oboljeli od azbestoze upravo spremaju novu tužbu, a za golemi skandal već su se, kažu, počeli zanimati britanski i talijanski novinari. Salonit vrlo lako može postati skandal svjetskih razmjera.

Usto, treba znati da Salonit d. d. nije na zlu glasu samo zbog trovanja vlastitih radnika. Prste u zataškavanju problema i malverzacijama s odštetama radnicima, kažu mještani, ima i bivši direktor tvornice Jozo Čurković, hercegovački poduzetnik koji je u lipnju 2000. optužen za gospodarski kriminal. Čurković, koji se otad od policije navodno skriva u Hercegovini, tvornicu je kupio u veljači 1998. Nakon samo dvije godine zaradio je policijsku tjeralicu i desetke kaznenih prijave radnika Salonita, koji ga optužuju zbog niza kaznenih djela gospodarskog kriminala.

“S dolaskom Joze Čurkovića u Salonit naglo su se počeli mijenjati kriteriji za utvrđivanje profesionalnog oboljenja azbestoze. Invalidnost je s 25 spala na 2,5 posto, a u tvornici su se bestidno počela kršiti prava iz radnih odnosa”, tvrdi Grgo Mandić, a potvrđuju i njegovi kolege s kojima je Nacional razgovarao. Dodaju kako je plan Joze Čurkovića bio da neplaćeni PDV Salonita od oko 22 milijuna kuna s državom prebije s iznosima za naknadu šteta koje je Salonit plaćao oboljelima od azbestoze, a da potom traži i dodatnu kompenzaciju za štetu koja je plaćena dok on još nije bio vlasnik. Tako bi, kažu Vranjičani, još ispalo da je država dužna novac čovjeku koji je morao pobjeći od njenih zakona. A prema pričama mještana, u svemu mu je itekako pomogao njegov bliski prijatelj i “zemljak” Ivić Pašalić, kojeg navodno za posjeta Splitu automobilom vozi upravo sin Joze Čurkovića.

I dok je Čurković očito u bijegu, državna vlast i sve nadležne institucije sramotnim nemarom i zataškavanjem istine nastavljaju zabijati čavle u ljesove stotine Vranjičana. Želi li pokazati da se u ovoj zemlji ljudski život ipak cijeni više od bogaćenja dugoprstih “poduzetnika” s policijskih tjeratica, Vlada bi već danas trebala naložiti najstrože mjere da svoje građane zaštiti od otrova koje im je svojom indiferentnošću sama donijela na kućni prag.

AZBESTOZA: Podmukla i neizlječiva bolest Azbestoza nastaje udisanjem minerala azbesta, točnije njegovih oku nevidljivih igličastih vlakana, koja se zabijaju u tkiva pluća. Tada na plućima stvaraju mikroožiljke, koji se ubrzo gomilaju i povezuju i tako stvaraju fibrozu pluća, koja s godinama postaje sve raširenija i dovodi do smanjene funkcije tog organa. Sličan proces nastaje i na plućnim ovojnica stvarajući zadebljanja koja mogu prerasti u jedan od najzloćudnijih tumora – karcinom plućne ovojnice mezoteliom. Lijeka za azbestozu nema. Bolesno tkivo ne može ozdraviti. Operacija ne može pomoći. Azbestoza na žalost može samo uznapredovati.

U lipnju ove godine uprava Salonita novinarima je podijelila izvješće koje završava uvjerenjem kako Salonit ničim ne ugrožava okoliš i zdravlje stanovnika. U njemu na kraju stoji: “Sadašnjom razinom zaštite okoliša tvornica Salonit osigurava koncentraciju azbestne prašine ispod graničnih vrijednosti. Na taj način jamči sigurnost uposlenih radnika kao i stanovnika u okolici. Zbog toga se tvornicu ni po kojem temelju ne može povezivati sa zagađivanjem zraka, vode i zemlje.”